

Eriksenova schopnost elegantně a téměř esejisticky postihnout relevantní systémové vazby mezi ústředními kategoriemi a teoriemi v antropologii příbuzenství, antropologii náboženství, ekonomické antropologii a politické antropologii, na straně druhé Soukupova systematická a exaktní snaha tytéž antropologické disciplíny encyklopedicky popsat a synteticky analyzovat.

Soukupova a Eriksenovu knihu charakterizují nejenom tematická setkání, nýbrž i dramatické koncepční rozchody. Soukup svoji knihu koncipoval jako úvod do obecné antropologie, která je typická pro americkou tradici vědy o kultuře. Eriksen je přívržencem evropského modelu sociální antropologie. Důsledky odlišné vědecké orientace obou autorů jsou evidentní – implicitní spor o pojem kultura a jiné vnímání rozsahu předmětu antropologie. Soukup chápe antropologii jako integrální biokulturní disciplínu a glorifikuje jako předmět antropologických výzkumů biologickou i kulturní variabilitu lidských společností v čase a prostoru. Eriksen biologické aspekty lidské existence primárně neanalyzuje. A co více, naznačuje, že posvátný antropologický pojem kultura může být zastíněna konceptem ethnicity. Nicméně je třeba připustit, že Eriksenova argumentace odráží destruktivní trendy postmoderní vědy o člověku a zároveň i konstruktivní touhu nalézt pro antropologii nová alternativní řešení v širším kontextu postkoloniální situace. Ta prostřednictvím globalizace stále více stírá hraniční čáru mezi různými kulturami i osobnostními identitami. Tento úhel pohledu umožní hlubší zamyšlení nad odlišnými hrdiny Soukupovy a Eriksenovy knihy – „kulturou“ a „eticitou“.

Hledání odlišných řešení je motiv, charakteristický pro konečné vyústění obou knih. Thomas Eriksen se nepřestal pohybovat v rámci sociální antropologie. Stal se dobrovolným zajatcem antropologického kruhu, jenž vtělil do názvu závěru své knihy lakonickým konstatováním „Co dál?“ Oproti tomu Václav Soukup se odhodlal vydat za hranice tradiční antropologie. Po mnoha letech mapování dějin antropologického myšlení ve třetím dílu své knihy odhodlaně vstoupil do současnosti. Reagoval na destruktivní expanzi postmoderní antropologie, odhalil genderové kouzlo feministické antropologie, zabalancoval na alternativních hranicích kulturních studií a předvídavě prezentoval gnoseologický potenciál kyberantropologie. Ve všech čtyřech případech překročil tradiční antropologický horizont Eriksenovy knihy a naznačil, jakými směry se může současná věda o kultuře ubírat. Neskrýval přitom svoji optimistickou víru v gnoseologický potenciál kulturologie, jejíž koncepci prezentoval na závěrečných stránkách své knihy *Antropologie: Teorie člověka a kultury*. O tom, jako roli kulturologie skutečně sehraje v širokém spektru věd o člověku, společnosti a kultuře, rozhodne ovšem až budoucnost.

Barbora Půtová (FF UK, Praha)

Hana Horáková, KULTURA JAKO VŠELÉK? KRITIKA SOUDOBÝCH PŘÍSTUPŮ. *SLON, Praha 2012, 318 s.*–

Anotace knihy *Kultura jako všelék?* slibuje kritické zhodnocení soudobých antropologických přístupů ke kultuře.

Hana Horáková působící na Metropolitní univerzitě Praha a Univerzitě Pardubice se dlouhodobě věnuje problematice antropologických teorií kultury a výzkumu subsaharské Afriky. V knize *Kultura jako všelék?* se autorka ujala nelehkého úkolu kriticky se vyrovnat se zrodem pojmu kultura, podstatou fenoménu kultury a jejím místě a postavením v současné antropologii. Rád konstatuji, že se v knize setkám se všemi významnými autory, kteří přispěli k etablování pojmu kultura jako vědeckého pojmu a gnoseologického nástroje. Vyzdvihnout lze zejména skutečnost, že autorka do knihy zahrнула postkoloniální a subalterní studia. Tyto myšlenkové proudy bohužel zůstávají spíše mimo zájem českých antropologů.

Při čtení první části je evidentní, že ji autorka založila zejména na dílech pěti autorů: Fay, Gellner, Harris, Soukup a Kuper. Na jejich práce se však podle mého soudu odkazuje nedůsledně. Například mě překvapila věta Horákové: „...Linton [popisuje] prostředí a chování typického Američana od chvíle, kdy vstane z postele až do jeho příchodu do zaměstnání“ (Horáková 2012: 94). Soukupova věta: „popisuje zde prostředí a chování typického Američana od chvíle, kdy vstane z postele až do jeho příchodu do zaměstnání“ (Soukup, Václav: 2000 – *Přehled antropologických teorií kultury*. Praha: Portál: 94). Také například při shrnutí kritických míst klasického evolucionismu (Horáková 2012: 77) doporučuje nahlédnout do Soukupovy knihy (2004). Její slova jsou přitom doslova přejata z uvedené práce (Soukup, Václav: 2004 – *Dějiny antropologie*. Praha: Karolinum: 319). Podobně zachází s Geertzem (Horáková 2012: 140; Geertz, Clifford: 2000 – *Interpretace kultur*.

Praha: Sociologické nakladatelství: 14). Rizika takové nedůslednosti jsou přitom na nevládném poli české vědy o kultuře víc než evidentní. Ale budu konkrétní: samotné zpracování knihy a zacházení se zdroji jsou podle mého soudu neobvyklé. Autorka se například zabývala Lintonovým vymezením kultury a na s. 86 se odkazuje na jeho práci *The Study of Man* (Linton, Ralph: 1936 – *The Study of Man*. New York: Appleton-Century-Crofts). Horáková však cituje definici, která se v uvedeném Lintonově díle nenachází. Jedná se totiž o Pospíšilovu definici (Pospíšil, Leopold: 1994 – *Kultura. Český lid* 80, suplement: 358), který se inspiroval Lintonovou pozdější prací (Linton, Ralph: 1945 – *Cultural Background of Personality*. New York: D. Appleton-Century), přičemž se omylem v bibliografii odkázal na Lintonovu práci z roku 1936 a ne z roku 1945. Autorka se podle mého soudu při zpracování textu nepřiměřeně a nekriticky opřela převážně o sekundární prameny. Jinými slovy, autory, jako jsou Edward Said, Talcott Parsons, Marshall Sahlins, David Schneider nebo Pierre Bourdieu, za Horákovou velmi často studovali a interpretovali jiní vědci. Lze se o tom přesvědčit na řadě míst knihy. Tak například u posledně jmenovaného autorka nesprávně uvádí, že práce *Esquisse d'une théorie de la pratique* vyšla v českém překladu jako *Teorie jednání*. Sama však cituje anglický překlad *Outline of a theory of practice* (1977), přičemž citaci uvedenou na s. 189 zřejmě převzala z Eriksenovy učebnice antropologie (Eriksen, Thomas: 2008 – *Sociální a kulturní antropologie*. Praha: Portál: 118). Převzetí citace je patrné při nahlédnutí do anglického překladu, jenž obsahuje slovní spojení „regulated improvisations“ (Bourdieu, Pierre:

1977 – *Outline of a theory of practice*. Cambridge: Cambridge University Press: 78; ve francouzské verzi „d'improvisations réglées“, český překlad v Eriksenově učebnici obsahuje jednotné číslo, protože tak jej Eriksen citoval v anglickém vydání, z něhož je pořízen český překlad uvedené učebnice (Eriksen, Thomas: 2001 – *Small Places, Large Issues*. London: Pluto Press: 91).

Nyní bych rád komentoval autorčinu práci s Kuperovou knihou *Culture*. Tak například na straně 136–137 provedla rozbor díla Marshalla Sahlins. Odkazuje se jak na Sahlinsovu práci *Culture and Practical Reason*, tak na kritický rozbor od Kuper. Na uvedených stranách recenzované knihy najdeme přímé citace z uvedené Sahlinsovy knihy. Všechny a ve stejném rozsahu se nacházejí v Kuperovi (Kuper, Adam: 2000 – *Culture: The Anthropologist's Account*. Harvard: Harvard University Press: 171–172). Lze samozřejmě připustit možnost, že Horáková i Kuper vybrali pasáže, jež shodně považují za stěžejní. Od této možnosti mě odvádí skutečnost, že Horáková přisuzuje Sahlinsovi obecné shrnutí: „tyto potřeby jsou kulturně konstruovány, nejde o potřebné věci, ale o symboly“ (Horáková 2012: 136). V uvedeném Sahlinsově díle srovnatelnou formulaci nenajdeme (Sahlins, Marshall: 1976 – *Culture and Practical Reason*. Chicago: The University of Chicago Press: 170). Jedná se víceméně o parafrázi Kuper (Kuper, Adam: 2000 – *Culture: The Anthropologist's Account*. Harvard: Harvard University Press: 170). Kuper v tomto případě shrnul Sahlinsovo stanovisko a doplnil jej citací. Horáková toto jako celek přisoudila Sahlinsovi.

Zdaleka to ale není jediný autor, z jehož díla autorka podle mého názoru „nepřiliš

diplomatically“ těžší. Stačí se jen letmo podívat na její „zacházení“ se studií Boggs. Odkazuje se na řadu autorů (Spiro, Reyna, D'Andrade), ale je evidentní, že je přejímá přímo od samotného Boggs (Boggs, James: 2004 – *The Culture Concept as Theory*, in *Context. Current Anthropology* 45: 192). Přitom Horáková ve čtenáři vytváří pocit, že tyto autory prostudovala ona, nikoliv Boggs. Opět konkrétně: Boggs se například odkazuje na Kuperovu práci z roku 1994 a parafrázuje: „Thus for Kuper it is the relativist ‚cultural-pluralist‘ tradition of U.S. culture theory, with roots in German idealism and affinities with Nazism (1994: 545).“ (Boggs, James: 2004 – *The Culture Concept as Theory*, in *Context. Current Anthropology* 45: 191) Horáková píše: „Kuper tvrdí, že tato relativistická, kulturně pluralistická tradice americké teorie kultury vyrostla nejen z německého idealismu, ale vykazuje i podobnost s německým nacismem.“ (Horáková 2012: 270) Podíváme-li se do Kuperova původního textu, který Horáková zapoměla uvést v bibliografii, zjistíme, že uvedený text je Boggsovou interpretací Kuper. Kuper píše o „romantic celebration of an ethnic identity by nationalist scholars“. A dodává: „Disgraced for half a century in most centres of the discipline after its apotheosis in Nazi ethnology...“ (Kuper, Adam: 1994 – *Culture, Identity and the Project of a Cosmopolitan Anthropology. Man* 29: 545)

Problém podle mého soudu nespočívá v některých věcných chybách, které se v knize objevily. Kdo je nedělá? V rozsáhlém díle se lze snadno dopustit chyby. Problém spatřuji v tom, že se obsah knihy (a její název) nekryje s aspiracemi autorky. Pokud totiž Horáková zamýšlela přistoupit k tématu kriticky, není vhodné nekriticky

přijímat jiné přehledové texty, ať jsou sebelepší. Jestli autorka chtěla připravit kritickou monografii o vývojových proměnách pojmu kultura v antropologii, měla důsledněji přistoupit ke studiu primárních pramenů. Ze samotného textu je evidentní, že se mnohdy (neříkám vždy) opřela o sekundární prameny. Klasické autory cituje prostřednictvím jiných, kteří za ni odvedli práci. Jako přehledová práce pro studenty tato kniha nesporně splní svůj účel, protože nabízí přehled vývojových proměn teorií kultury. Kniha je nabitá informacemi, které však lze načerpat z jiných souhrnných děl, bez nichž by *Kultura jako všelék?* podle mého soudu nikdy nevznikla. Domnívám se, že je to promarněná příležitost a je to škoda o to více, že podobně orientovaných původních českých prací existuje jen málo.

Martin Soukup (KTK FF UK, Praha)

Zdeněk Uherek (vedoucí autorského kolektivu) – Veronika Beranská – Věra Honusková – Anežka Jiráková – Lenka Šolcová, ANALÝZA STÁTNÍHO INTEGRAČNÍHO PROGRAMU PRO AZYLANTY. Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., ve spolupráci s Ministerstvem vnitra ČR, Praha 2012, 273 s.–

Uvedená publikace, vydaná jako paperback, prezentuje výsledky šetření mezi azylanty, které autorský kolektiv pod vedením Zdeňka Uherka uskutečnil v rámci programu Evropské unie „Solidarita a řízení migračních toků“, financovaného z Evropského uprchlického fondu 2010. Uskutečnění výzkumu azylantů v České

republice bylo proto vázáno na spolupráci s Ministerstvem vnitra ČR a tento rezort spolupracoval i na vydání práce. Odborné i širší veřejnosti se tak dostávají souhrnné informace o azylantech v České republice, o státním integračním programu se zaměřením na azylanty, zejména pak o výsledcích šetření mezi azylanty. V této souvislosti náleží též připomenout, že Etnologický ústav věnuje tématu azylantů a cizineckých komunit v České republice v posledních době systematicky pozornost, konkrétně první publikaci k problematice integrace azylantů vydal ústav již v roce 2005.

Práce je s ohledem na široký rozsah otázek, které se poji se statutem azylanta, členěna do více malých kapitol. Rámcově se ale člení do dvou částí: V první autoři osvětlují vymezení pojmů integrace azylantů (V. Honusková), státní integrační program a jeho institucionální a právní opory (Z. Uherek a V. Honusková), základní data o azylantech v České republice, demografické charakteristiky, dále pojednávají o státní příslušnosti a národnostní charakteristice a nakonec představují základní a výběrový soubor azylantů (V. Beranská). V tomto výčtu se trochu ztrácí menší, ale důležitá kapitola Z. Uherka o metodě řešení úkolu a technikách sběrů dat, jejíž zařazení by čtenář očekával na závěr tohoto celku. Druhá část práce je materiálově postavena na výsledcích šetření mezi azylanty. Zaměřuje se na klíčové oblasti integrace azylantů s ohledem na aplikaci státního integračního programu na úseku bydlení, jazykové kompetence, uplatnění azylantů na trhu práce a problémy v sociální oblasti. Ze základního souboru azylantů 2 398 osob byl vygenerován výběrový soubor 300 respondentů (v tom 127 osob s českým občanstvím).